

**АРХИТЕКТОНСКА КРИТИКА У ОПУСУ
МИЛАНА МИНИЋА: ДОПРИНОС МЕЂУРАТНОЈ
АРХИТЕКТОНСКОЈ КУЛТУРИ**

**ARCHITECTURAL CRITICISM IN THE OPUS OF
MILAN MINIĆ: A CONTRIBUTION TO INTER-WAR
ARCHITECTURAL CULTURE**

АНЂЕЛА М. ДУКИЋ*

Резиме: Српска архитектонска култура међуратног периода била је обележена многобројним актерима архитектонске струке који су кроз праксу, наставу, теорију и критику оставили значајне доприносе. Као учестала област делања истанчало се поље архитектонске критике чији су protagonisti заслужни за обликовање уметничке мисли савременика. Рад се фокусира на презентацију, анализу и валоризацију архитектонске критике у опусу Милана Минића (Пријеполје 1889 – Београд 1961), које је архитекта публиковао између два рата. Поред исцрпне анализе његових прилога, експлициран је однос праксе и критике у делу архитекте Минића. Уз то, извршена је компарација Минићеве међуратне и послератне писане интелектуалне делатности у циљу свеукупнијег вредновања његовог опуса.

Кључне речи: *Милан Минић, архитектура, архитектонска критика, сакрална архитектура.*

Summary: Serbian architectural culture of the interwar period was marked by numerous individuals from the architectural profession who made significant contributions through practice, teaching, theory, and criticism. Architectural criticism, whose protagonists are credited with shaping the artistic thought of contemporaries, has emerged as a frequent area of activity. The paper focuses on the presentation, analysis, and valorization of the architectural criticism in the work of Milan Minić (Prijepolje 1889 – Belgrade 1961), which the architect published during the interwar period. In addition to an exhaustive analysis of his contributions, the relationship between practice and criticism in the work of architect Minić is discussed.

* Анђела М. Дукић, докторанткиња, истраживач-приправник, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Одељење за историју уметности, 0000-0002-9320-2810 iu.andjeladukic@gmail.com

Hereafter, a comparison is made of Minić's interwar and post-war written intellectual activity with the aim of a more comprehensive evaluation of his work.

Keywords: *Milan Minić, architecture, architectural criticism, sacral architecture.*

1. Увод

Архитекта Милан Минић (Пријепоље 1889 – Београд 1961) био је један од преданих креативних стваралаца који су неуморним радом поспешили развитак српске градитељске културе (Слика 1).¹ Нижу гимназију завршио је у Пљевљима, након чега је наставио школовање у Солуну, да би се 1909. године вратио у домовину и уписао Архитектонски одсек Техничког факултета Универзитета у Београду. Током студија је вредно приступао пројектантским задацима, остваривши успешну сарадњу са уваженим архитектама предратне Краљевине Србије. Дипломирао је у јуну 1914. године са највишим оценама, те се запослио у Архитектонском одељењу Министарства грађевина, да би се услед избијања Првог светског рата већ наредне године добровољно пријавио у војну службу. Од краја 1915. до децембра 1918. године боравио је у Француској, где се стручно усавршавао на Ecole des Beaux – Arts, поред чега је сарађивао и са професором Габријелом Мијеом. По дефинитивном преласку у Београд, вратио се на старо радно место,² те је, ангажован од стране Министарства грађевина, у наредном периоду, до 1923. године, остварио значајан градитељски опус.³ Приватној пројектантској пракси окренуо се исте године оснивањем сопственог бироа, симултано се посветивши сликарству, конкурсима, жирирањима и излагачкој делатности; на свим пољима био је плодотворан до почетка Другог светског рата.

¹ О делатности архитекте Милана Минића видети: Масура М: „U spomen Milanu Miniću“, *Arhitektura urbanizam* 7, 1961: 40; Симић-Миловановић З, „Милан Минић (1889-1961)“, *ГГБ IX-X*, 1962-1963: 635-640; Минић М, *Милан Минић* (каталог), Београд: Народни музеј 1975; Кадијевић А: Београдски опус архитекте Милана Минића (1889-1961), *ГГБ XLIII*, Београд 1996: 123-152; Кадијевић А: „Рад архитекте Милана Минића у Бањи Ковиљачи (1920-1928)“, *Стратегија урбанизације и развоја бањских и климатских места Југославије II*, 1996: 89-92; Кадијевић А: „Милан Минић и Пријепоље“, *Милешевски записи* 3, 1998: 165-173; Михајлов С, „Прилог проучавању архитектонског дела Милана Минића у Београду“, *ГГБ XLVII-XLVIII*, 2000-2001: 225-238; Кадијевић А, Марковић С: *Милан Минић: архитекта и сликар*, Пријепоље: Музеј у Пријепољу 2003; Блануша Е, *Милан Минић сликар: Београд, децембар 2004. године* (каталог), Пријепоље: Музеј у Пријепољу, 2004. Марић И: *Милан Минић, архитекта и сликар, траг у времену* (каталог), Београд: Савез инжењера и техничара Србије, Пријепоље: Удружење инжењера Полимља, 2022. Марић И. (ур.): *Милан Минић, архитекта и сликар, траг у времену*, Београд: Савез инжењера и техничара Србије, Пријепоље: Удружење инжењера Полимља, 2022;

² Кадијевић, Марковић 2003: 19-29, Маневић 1999: 129.

³ Кадијевић, Марковић 2003: 32-41.

У новом социјалистичком друштву укључио се у архитектонску службу, превасходно учествујући у обнови ратом разрушене земље, а потом остваривши низ значајних реализација. Био је оснивач и председник Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије (УЛУПУДС). У маниру који је неговао током целокупне плодотворне каријере, предано је радио до силаска са животне сцене 1961. године.⁴

Слика 1: Архитекта Милан Минић, према: Масура 1961, 40.

2. Критичарски допринос архитекте Милана Минића

Година 1926. у српској међуратној архитектонској култури представља важну прекретницу у складу са поновним расписивањем конкурса за изградњу монументалног храма Светог Саве на Врачару,⁵ који је био најзначајнији догађај

⁴ Кадијевић, Марковић 2003: 42-84, Рокгајас 2021: 49.

⁵ Видети: Дероко А: „Наставак радова на зидању цркве Светог Саве“, *ГЛБ XXXII*, 1985: 193-197; Пешић Б: *Спомен храм Св. Саве на Врачару у Београду 1895-1988*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1988; Пешић Б: *Године храма Светог Саве*. Београд, М. Комуникације, 1995; Кадијевић А: *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX-средина XX века)*, Београд: Грађевинска књига, 1997; Јовановић М: *Српско црквено градитељство и сликарство новијег доба*, Београд: Завод за уџбенике, 2007; Kadijević A: „Srpska arhitektura u 1926. godini – između kontinuiteta i reforme“, *Zbornik Seminara za studije moderne*

у архитектури националног стила у трећој деценији двадесетог века. Примарна конкурсна пропозиција подразумевала је изнедривање ауторског решења које би било у српско-византијском стилу, налик грађевинама насталим у доба кнеза Лазара. Право на учешће су уважавали српски архитекти, као и архитекти-емигранти са простора Русије, настањени у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Реномирани архитекти, изузетни познаваоци историјских стилова, сачињавали су жири: Андра Стевановић (1859-1929), Душан Живановић (1853-1937), Петар Поповић (1873-1945) и Момир Корунковић (1883-1969).⁶ У складу са препоруком Удружења југословенских инжењера и архитеката, чланови Клуба архитеката нису учествовали на конкурс, услед расписивања које није било у складу са правилником УЈИА. Иако су приспела 22 рада, прва награда није додељена, док је другу понео архитекта Богдан Несторовић (1901-1975), да би Одбор за изградњу Храма изведбу накнадно поверио њему и архитекти Александру Дероку (1894-1988) (Слика 2-3).

Слика 2: Богдан Несторовић, Спомен Храм Светог Саве у Београду, 1931, западна фасада, акварелисани цртеж, према: Кадијевић 2016: 14.

umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu 12, 2016: 99-120; Кадијевић А: *Византијско градитељство као инспирација српских неимара новијег доба*, Београд: Српска академија наука и уметности, Српски комитет за византологију, 2016; Кадијевић А: „Света Софија у Цариграду као узор српских архитеката новијег доба“, *Зограф* 43, 2019: 215-230.

⁶ Кадијевић 1997: 134.

Минић је као познавалац српске средњовековне архитектуре одабран за делегата испред Клуба архитеката за седницу одржану новембра 1930. године, те је познато да је већ после прве посете патријарху Варнави (1880-1937) сугерисао осталим члановима Клуба да се укључе у рад Друштва за подизање Храма Светог Саве.⁷ Такође је у својству представника Клуба учествовао на седници одржаној на Техничком факултету 30. децембра 1931. године, на којој је оцењиван изглед два модела у гипсу – први је приложио Несторовић, а други Дероко.⁸ Како је проблематика подизања храма представљала централни догађај унутар црквених, културних, архитектонских и друштвених кругова, престоничка дневна штампа је ревносно извештавала о свим њеним аспектима, а учестало су били заступљени и текстови у периодици на територији Краљевине.⁹ Питања адекватности пројеката, урбанистичких решења, финансија и расписивања наредног конкурса била су предмет многобројних критика и расправа. На концу свега је у престоничком листу *Време* била приређена анкета, захваљујући којој је могуће сада, са историјске дистанце, подробније сагледати како перспективе савременика, тако и понуђена решења. Минић је почетком 1932. године информисао чланове Клуба о уверењу коју Одбор гаји, а које је било садржано у идеји да архитекти ометају посао из материјалних разлога, те су у складу са тиме били противни расписивању другог конкурса. Како ни у наредном периоду није дошло до концензуса, упркос ургирањима да се архитекта Драгиша Брашован (1887-1965) обрати највишим инстанцама, Минић је поднео оставку у Одбору услед конфликта интереса, с обзиром на чињеницу да су обе стране остале доследне сопственим уверењима.¹⁰

Из овог периода сачуван је и архитектин одговор у *Времену* 23. јануара 1932. године, у коме детаљно елаборира и личне и ставове Удружења архитеката. Минић је постојање анкете оценио позитивно, афирмишући чињеницу да је путем дневног листа омогућено јавности да чује мишљења стручњака и уметника. Пошавши од премисе да је као представник УЈИА био у прилици да се блиско упозна са радом и напорима чланова управе, тврдио је да између Друштва и уметника није постојао раскол услед стремљења ка заједничком циљу, „...да храм Св. Саве треба да буде монументално дело првога реда како би се достојно овековечила успомена на највећег нашег свеца и просветитеља и да истовремено задовољи потребу престонице за репрезентативним храмом, за извођење великих религиозних светковина.“. На истоветно надахнут начин је представио и проблематику која је по његовом мишљењу била стожер неразумевања и неспоразума, а која је била садржана и у питањима како доћи до уметничке и

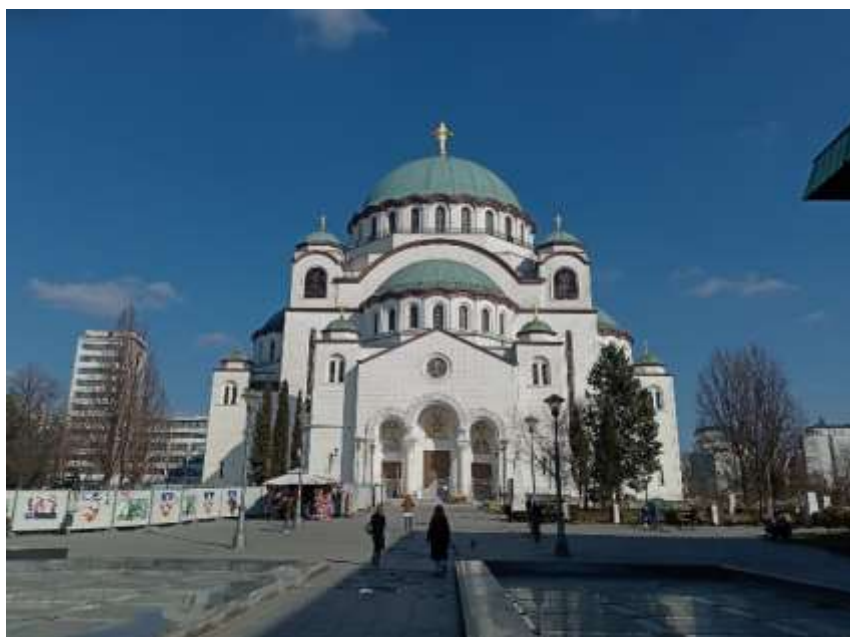
⁷ Ћосовић, Лукић 2022: 113.

⁸ Аноним 1931: 5.

⁹ Кадијевић 1997: 134-142.

¹⁰ Ћосовић, Лукић 2022: 114.

конструктивне замисли достојне Немањићких неимара. Подцртао је претрајавајући модел по коме уметник никада није задовољан својим делом, те истакао да су на конкурс учествовали „само почетници и ђаци“. Супститут његовог прилога, те тачка разрешења којој је стремио, садржана је у пропагирању да се отвори *јавна утакмица*, уз помоћ које би се дошло до изведбе оригиналног уметничког дела. Финално, директно је изнео тврдњу да по питању концепције храма уметнику треба дати потпуну слободу, да уз отисак народних предавања и навика – буде дело савремених схватања.¹¹

Слика 3, Богдан Несторовић, Александар Дероко, Бранко Пешић, Храм Светог Саве,
савремено стање;
фотографија ауторке, март 2025. године

Минићевом опширном прилогу допринела је и публикована расправа, која је, услед директног конфликта између архитекте и секретара Друштва, омогућила детаљнији увид у његову улогу у сфери решавања сложених архитектонских питања. Иако је о једној од дискусија које су београдски архитекти водили по питању храма Светог Саве концем фебруара 1932. године публикован опширни чланак у престоичком дневном листу *Правда*, Минићево учешће није

¹¹ Аноним 1932: 3.

експлицирано.¹² О његовом неоспорном учешћу посредно се сазнаје у оквиру пређашње поменутог конфликта. Превасходно је Ж. Радосављевић, секретар Друштва за подизање Храма Светог Саве, на наглашено оштар и непосредан начин говорио о архитекти Минићу, наводећи како је он симултано сарађивао и противио се раду Друштва, успутно критикујући чињеницу да је Минић упркос несугласица „и даље осигурао и задржао себи место у проширеном Техничком Одбору Друштва за подизање Храма, који има да оконча започето питање.“¹³

Радосављевићево обраћање било је исхитрено – у начину говора, одсуству наративног тока и кохерентности, читава се негативни емотивни набој који је био усмерен ка Минићевим ставовима. Они овом приликом нису били елаборирани, већ а приори оспоравани, но архитекта је у одговору публикованом у истом листу, 1. марта 1932. године осветлио срж проблематике. Превасходно се опаском осврнуо на начин обраћања друге стране: „(Ж.Радосављевић - прим. аут.) ...је дао фотографски верну илустрацију своје личности, те је у том погледу излишно свако објашњење.“, да би потом оспорио *обмане* аутора.

Позвао се на чињеницу да је активно пледирао идеју да ће се до оптималног плана за нову богомољу доћи искључиво путем правилно расписаног јавног конкурса. Из овог прилога сазнаје се и да Минић није присуствовао седници на којој је одлучено да се приступи изради дефинитивног пројекта на основу комбинације оба приложена модела, те оспорио и тврдњу да се сложио са наведеном одлуком.¹⁴ Приложено наводи на закључак да је Минић потенцијално био ангажованији у јавним дискусијама и расправама, него што је то приказивано у штампаним медијима. Последишно, методолошку препреку изучавања како његове, тако и критичке делатности других аутора, представља недоследно преношење информација од стране журналиста и записничара. У конкретној инстанци, постојање јасног конфликта који је пласиран у јавну сферу, омогућио је детаљнији увид у предметну проблематику.

Учешће у жирију на конкурс за цркву Светог Марка у Београду још једна је од инстанци која заузима значајно место у Минићевој радној биографији, те његовом доприносу међуратној архитектонској критици (Слика 4-5). Године 1928. покренуто је питање о подизању другог велелепног престоничког храма, посвећеног јеванђелисти Марку.¹⁵ Као компетентан стваралац и ерудита, Минић је изабран за члана оцењивачког суда, у коме је партиципирао заједно са проминентним архитектама Петром Поповићем и Драгутином Маслаћем (1875-1937). На конкурс су позвани Александар Дероко, Богдан Несторовић и браћа Крстић (Петар Крстић 1899-1911 и Бранко Крстић 1902-1978), док је део

¹² К. Н. 1932: 2.

¹³ Радосављевић 1932: 8.

¹⁴ Минић 1932б: 6.

¹⁵ Кадјевић 1997: 76.

учесника ширег круга архитеката остао нерасветљен у штампи.¹⁶ Захваљујући мемоарским белешкама Крстића, расветљено је учешће Рајка Татића (1900-1979), Александра Васића (1896-1944) и Живојина Пиперског (1898-1966).¹⁷ Избор Минића у својство члана оцењивачког суда није представљало изоловани случај. Напротив, он је као члан Клуба архитеката Секције Београд УЈИА учестало доприносио на датом пољу.¹⁸ Конкурсне пропозиције захтевале су стил „старовизантијски слободан“, са монументалним ентеријером, но црквена управа је инсистирала на спољашности по узору на Грачаницу. Условима конкурса предвиђено је пројектовање петокуполне богомоље издужене основе са припратом и звоником изнад западног улаза. Прву награду понели су браћа Крстић услед доследног праћења задатих пропозиција.¹⁹

Српска и југословенска јавност биле су ревносно извештаване о бројним детаљима у свим фазама конкурса и подизања храма,²⁰ што је такође било пропраћено и критичким прилозима међу којима се као антиподи истичу Минићев и прилог архитекте Ђурђа Бошковића (1904-1990).²¹ Минић је писању о богомољи приступио слојевито, примарно се фокусирајући на положај Београда као престонице која је током историје вишеструко страдала, у циљу појашњења недостатка сачуваних богомоља које имају историјско-уметничку вредност.

Саборну цркву описао је као *банално барокну*, неусклађену са просторном и духовном традицијом православног живља, док је цркву Александра Невског оценио као архитектонски безначајну: „То је рђава копија Лазарице у Крушевцу.“. Након изнетих уводних запажања и тврњи, приступио је анализи урбаног ткива, афирмишући предвиђени положај, осврћући се на будуће урбанистичке проблеме. Тврдио је да регулациони план потеза око цркве неће задовољити захтеве монументалног решења услед планираних профаних грађевина. Са те проблематике преоријентисао се на опис пројекта будуће богомоље и предвиђеног мобилијара, оцењујући рад браће Крстића као успешан, тврдећи да су савладали импозантни унутрашњи простор, а споља сачували стилске одлике у духу Грачанице. Чланак је закључио одавањем признања управи цркве „која је цело питање подизања нове цркве Св. Марка водила с пуно мудре обазривости.“²²

¹⁶ Кадиевић, Марковић 2003: 62.

¹⁷ Кадиевић 1997: 77.

¹⁸ Којић 1979: 50; Ћосовић, Лукић 2022: 110.

¹⁹ Аноним 1930: 7; Ђурђевић 1997: 36-37.

²⁰ Милосављевић 2022: 35.

²¹ Видети: Бошковић Ђ: „Црква Св. Марка у Београду као карикатура Грачанице“, *Српски књижевни гласник* 35, 1932: 302-304; Илијевски А: „Ђурђе Бошковић као савременик и тумач архитектуре Београда између два светска рата“, *ГГБ LVIII*, 2011: 171-203.

²² Минић 1932а: 2.

Слика 4: Петар Крстић и Бранко Крстић, Црква Светог Марка у Београду;
према: Кадијевић 2016, 66.

Иако размимолажење у мишљењима поводом важних градитељских питања нису представља реткост, ставови двојице архитеката представљају јединствен пример јасне дихотомије.²³ Док је Минић приступио афирмативно, Бошковић је трајекторију свих накнадних тумачења а приори усмерио у деградирајућем правцу, насловљавајући чланак „Црква Св. Марка у Београду као карикатура Грачанице“, те даље елаборирао све архитектонске *недостатке* богомоље.²⁴ У складу са дихотомијом приступа двојице архитеката, објективна оцена налази се у средњој вредности перцепционе осе – храм је контуром и начином зидања доследно репрезентовао традиционалну црквену архитектуру подручја. Иако на истористичким принципима заснована творевина, не представља *карикатуру Грачанице*, већ архитектонско остварење ослоњено на претрајале традиционалистичке моделе.²⁵ Минићева перспектива у многоме је била пропраћена унутрашњим сензибилитетом који је гајио у складу са специфичним околностима у којима је одрастао, школовао се и усавршавао.²⁶ На том трагу,

²³ Ђурђевић 1998: 179.

²⁴ Бошковић 1932: 302-304.

²⁵ Кадијевић 1997: 80.

²⁶ Милосављевић 2022: 36.

описане *недостатке* које је Бошковић потенцирао – попут малих кубета богомоље, перципирао је као примарну компоненту оригиналности приложеног решења.²⁷ Двојну улогу архитекте Минића – као члана жирија и аутора критичког прилога могуће је посматрати и кроз призму феномена *сукоба интереса*. Како је он активно уважавао оба аспекта, иступање у оквире архитектонске критике у овој инстанци имплицира а приори детерминисане закључке.²⁸

Слика 5: Петар Крстић и Бранко Крстић, Црква Светог Марка у Београду, савремено стање; фотографија ауторке, март 2025. године

Једна од инстанци која је обележила комплексан период пре почетка Другог светског рата била је проблематика подизања Олимпијског стадиона, који је требало да буде изграђен на Београдској тврђави по пројекту Хитлеровог архитекте Вернера Марха. Немачки експанзионизам није представљао искључиво претњу политичком интегритету Краљевине Југославије, већ је

²⁷ Ђурђевић 1998: 178-179.

²⁸ О феномену сукоба интереса видети: Кадијевић А: „Сукоб интереса у архитектури и њеној историографији“, *Новопазарски зборник* 31, 2008: 175-180; Кадијевић А: „Видови дистанцирања од појава током њиховог тумачења у архитектонској историографији“, *Наслеђе X*, 2009: 247-250; Кадијевић А: *Југословенска архитектура између два светска рата (1918-1941): контексти тумачења*, Београд: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, 2023: 57-73.

наметао и културну хегемонију. Многобројни српски неимари одлучно су се противили изградњи,²⁹ те су учестало одржаване седнице, јавна иступања, писани критички прилози и својеврсни апели и захтеви. Улога Милана Минића огледала се како у директном супротстављању овом експанзивном пројекту, тако и у директној ангажованости у решавању овог питања. Наиме, он је председавао акционим одбором који је настао децембра 1940. године.

Почетком 1941. године одржан је састанак београдских архитеката и инжењера уз присуство делегата београдске, загребачке, љубљанске, сплитске и новосадске Инжењерске коморе, као и делегата друштава инжењера и архитеката из Београда, Загреба, Љубљане, Новог Сада и Сарајева. Овом приликом прокламована је неопходност да се држава оријентише ка снабдевању становништва основним животним потрепштинама услед неминовне опасности која је следила, те истакнуто да је недопустиво утрошити суме новца које не служе директно стварним потребама народа.³⁰ Нацистичко бомбардовање уједно је означило и крај покушаја успостављања веза између Београда и Берлина, те је Мархова замисао последично остала нереализована.

Минић је након Другог светског рата публикувао неколико радова, међу којима се по значају истиче монографски чланак о Јелисавети Начић (1878-1955) у Годишњаку Музеја града Београда (данас Годишњак града Београда), у коме је експлицирао и анализирао њено дело. Прецизно и систематично је приказао животну и радну биографију архитекткиње Начић, афирмативно оцењујући њена архитектонска остварења. За разлику од оштре оценое коју је доделио цркви Александра Невског 1932. године, овом приликом приступио је са становишта веће временске дистанце, водећи се фактографско-дескриптивним моделом. По сведочењу архитекте, главне податке добио је од саме Јелисавете Начић, а проверавања и допуне израдио према исказима њених савременика и пријатеља.³¹

У складу са наведеним, чланак провејава одређеном дозом сентименталности, те недистанцираним приступом обележеним присним односима између актера. Наведена инстанца пак не умањује његов значај и положај у српској историографији. Поред истакнутог чланка, посветио се и питањима индустрије и организације простора,³² док је забележен тек један критички коментар у коме он афирмативно оцењује љубљански културни круг, док Београђанима приписује *неукус* за уређење свог града.³³

²⁹ Кадиевић, Марковић 2003: 83.

³⁰ Маневић 1984: 303-304; Марковић 2013.

³¹ Минић 1956: 451-458.

³² Minić 1953: 24; Minić 1954: 10-12; Минић 1957: 1.

³³ Аноним 1956: 7.

3. Однос критике и праксе у архитектонском делу Милана Минића

Захваљујући историографским доприносима о личности и делу архитекте Минића, познато је да се он није наметнуо у својству прекретничке фигуре, нити је тежио личном публицитету. Током детињства, школовања и усавршавања сусретао се са различитим градитељским моделима, које је успешно и креативно имплементирао у сопствени опус. Разнородност културног круга Полимља у коме је превасходно провео рану младост, да би му се касније враћао кроз професионални учинак, на архитекту је оставила неоспорив траг који ће се очитати како у његовом архитектонском, тако и у сликарском опусу.³⁴ У истом маниру, сусрет са наслеђем Охрида током ратних година, те боравак у Француској и сарадња са Мијеом,³⁵ архитекти су омогућили стицање широког дијапазона знања из различитих области. По сведочењу архитекте Милорада Мацуре (1914-1989), блиског сарадника и пријатеља Минића, био је спона патријархалног Санцака и префињене сензибилности и рационалности класичног француског духа.³⁶ Како је током живота спојио три времена и уметничке епохе, остварио је опус обележен пројектантском свестраношћу³⁷ и својеврсним прагматизмом.³⁸

Пројектантску каријеру обликовао је предано, инспирисано и особито, негујући самосвојна тумачења савремених градитељских токова.³⁹ Архитектуру је промишљао кроз призму односа функције и амбијента, није му у фокусу била теоретска мисао и чистота решења. Градио је за савременог човека, ограђујући се од пионирских идеја, тежећи да максимално искористи простор, хармонизује га и подреди људским потребама.⁴⁰ Доследно пратећи сопствена естетска начела, последично се удаљио од генерације младих архитеката.⁴¹ У складу са наведеним, његови публиковани искази са критичарском нотом били су малобројни али надахнути, симултано илуструјући личне позиције архитекте и усложњавајући тематике контекста у оквиру кога су настајали. Архитектонска критика у међуратном периоду била је инхерентно повезана са континуираним

³⁴ Кадиевић, Марковић 2003: 18-19.

³⁵ Видети: Илијевски А: „Српски архитекти на студијама код Габријела Мијеа и њихов допринос професоровим публикацијама“, у: Прерадовић Д, Марковић М. (ур.): *Габријел Мијеа и истраживања старе српске архитектуре*, Београд: Српска академија наука и уметности, 2021: 251-285; Кадиевић А: „О сарадњи Габријела Мијеа са Миланом Минићем, архитектом и сликарем“, *Ниш и Византија* 4, 2006: 59-66.

³⁶ Масура 1961: 40.

³⁷ Кадиевић, Марковић 2003: 90.

³⁸ Марић 2022: 47-48.

³⁹ Кадиевић, Марковић 2003: 15.

⁴⁰ Масура 1961: 40.

⁴¹ Симић-Миловановић 1962-1963: 635.

увећањем обима градитељске продукције, те су многобројни актери из интелектуалних сфера различитих вокација ревносно прилагали стручне и публицистичке доприносе. Као правилност истакао се принцип предоминантног фокусирања на појединачне објекте јавне намене, споменичко наслеђе и урбанистичке проблеме, док је примарна тематика била везана за промишљање актуелних стилских токова. Минићев допринос развоју архитектонске културе кроз критичарске прилоге потврђује део наведених инстанци.

4. Закључак

Српску архитектонску културу између два рата (1918-1941) обликовале су и неговале многобројне личности из стручних, политичких, друштвених и интелектуалних сфера. Временски кратак, а умногоме слојевит међуратни период изнедрио је редове извршних критичара архитектонско-урбанистичких поредака, који су надахнутим радом ревносно доприносили његовом развоју. На том трагу, архитекта Милан Минић истакао се као један од преданих стваралаца чији је неуморни креативни импулс на умерен и ненаметљив начин поспешао развој српске градитељске културе. Минић је архитектонској критици током своје дуге и плодноне каријере приступио тек у неколицини наврата, но и у датим инстанцама оставио је за собом упечатљив и неоспоран допринос. Обликован као ерудита широког дијапазона стечених знања у различитим културним круговима, током турбулентних и вишеструко променљивих времена, умео је да запажања изнесе на директан и непосредан начин. Чврсто се држао својих ставова, пласирајући их симултано, умерено и оштро, у складу са тематикама којима је био окупиран. Иако се није наметнуо као прекретничка фигура, нити је претендовао личном публицитету, са развојем архитектонске историографије, добио је заслужено место у њеним токовима.

Литература:

- [1] Аноним, Како треба да изгледа будући монументални храм Св. Саве? Мишљење арх. Милана Минића, *Време* (23.1.1932), 3.
- [2] Аноним, Нови храм Светог Марка, Палата Главне поште, *Време* (18.9.1930), 7.
- [3] Аноним, Православни Београд поставиће у мају темеље велелепног Светосавског храма, *Правда* (31.12.1931), 5.
- [4] Аноним, Шта ружи изглед нашега града, *Борба* (7.12.1956), 7.
- [5] Ђ. Бошковић, Црква Св. Марка у Београду као карикатура Грачанице, *Српски књижевни гласник*, 35 (1932), 302-304.
- [6] М. Ђурђевић, Улога Милана Минића на конкурс за храм Св. Марка у Београду, *Милешевски записи*, 3 (1998) 175-184.
- [7] М. Ђурђевић, *Архитекти Петар и Бранко Крстић*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 1997.
- [8] Н. К, Београдски архитекти о храму Св. Саве, *Правда* (30.1.1932) 2.
- [9] А. Кадијевић, *Један век тражења националног стила у српској архитектури (середина XIX - средина XX века)*, Београд: Грађевинска књига, 1997.
- [10] А. Кадијевић, *Југословенска архитектура између два светска рата (1918-1941): контексти тумачења*, Београд: Универзитет у Београду – Филозофски факултет, 2023.
- [11] А. Кадијевић, Марковић С: *Милан Минић: архитекта и сликар*, Пријепоље: Музеј у Пријепољу 2003.
- [12] А. Кадијевић, Прилог проучавању архитектуре цркве Св. Марка на београдском Ташмајдану, *Наслеђе*, I (1997), 75-80.
- [13] А. Kadijević, Srpska arhitektura u 1926. godini – između kontinuiteta i reforme, *Zbornik Seminara za studije moderne umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, 12 (2016), 99-120.
- [14] Б. Којић, *Друштвени услови развојка архитектонске струке у Београду 1920-1940. године*, Београд: Српска академија наука и уметности, 1979.
- [15] З. Маневић, Архитектура и политика (1937-1941), *ЗЛУМС*, 20 (1984), 293-310.
- [16] З. Маневић: (прир), *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века*, Београд: Грађевинска књига, 1999.
- [17] И. Марић, Разнородно и могуће као кредо архитекте Милана Минића, у: И. Марић (ур.) *Милан Минић, архитекта и сликар, траг у времену*, Београд: Савез инжењера и техничара Србије, Пријепоље: Удружење инжењера Полимља, 2022, 45-62.
- [18] И. Р. Марковић, Провокација нове естетике: два пројекта архитекте Вернера Марха у Београду, *ЗЛУМС*, 41 (2013), 163-180.
- [19] Д. Милосављевић, Милан Минић – заборављени неимар и сликар (Трагање за делом пријепољског градитеља, у: И. Марић (ур.) *Милан Минић, архитекта и сликар, траг у времену*, Београд: Савез инжењера и техничара Србије, Пријепоље: Удружење инжењера Полимља, 2022, 22-44.
- [20] М. Macura, U spomen Milanu Miniću, *Arhitektura urbanizam*, 7 (1961), 40.
- [21] М. Минић, Без печата наше културе, *Политика* (културни додатак) (25. 8. 1957), 1.

- [22] M. Minić, Industrijska estetika, *Mozaik*, 2 (1954), 10-12.
- [23] М. Минић, Нова црква Светог Марка у Београду, *Време* (25.3.1932. а), 2.
- [24] M. Minić, Organizacija prostora, *Mozaik*, 1 (1953), 24.
- [25] М. Минић, Поводом одговора г. Ж. Радосављевића“, *Правда* (1.3.1932. б), 6.
- [26] М. Минић, Прва Београђанка архитект – Јелисавета Начић“, *ГМГБ*, III (1956), 451-458.
- [27] М. Pokrajaс, Privatna projektantska praksa u Srbiji u međuratnom periodu: 1918-1941, у: А. Kadijević, А. Pijevski (ur.), *Arhitektura i vizuelne umetnosti u jugoslovenskom kontekstu*, 2021, 45-52.
- [28] Ж. Радосављевић, Одговор г. Ж. Радосављевића – случај г. Мил. Минића, архитекте. – , *Правда* (21.2.1932), 8.
- [29] З. Симић-Миловановић, Милан Минић (1889-1961)“, *ГГБ*, IX-X (1962-1963), 635-640.
- [30] О. Ћосовић, Н. Лукић, Активности овлашћеног архитекте Милана Минића у оквиру Клуба архитеката, Секције Београд УЈИА, у: И. Марић (ур.) *Милан Минић, архитекта и сликар, траг у времену*, Београд: Савез инжењера и техничара Србије, Пријеполје: Удружење инжењера Полимља, 2022, 105-133.